

Ketner-Oppermann worden door Harenberg overtuigend gerehabiliteerd. Men kan zijn ogen thans nauwelijks geloven bij het lezen van de argumenten van toen om documenten tot de status van schijnoriginelen te veroordelen. Elke dictaatgelijkenis werd prompt 'verdachte ontleding', alsof niet alle middeleeuwse redacteurs zich met grethigheid en uit voorzichtigheid op modellen en vooroorconden inspireerden. Het niet-voorkomen van een nochtans in de *corroboratio* aangekondigd zegel, of het omgekeerde, waren bronnen van ergernis. De grootste blinde vlek van Ketner en zijn tijdgenoten was evenwel het gelijkstellen van formele oorkonder en redacteur. Destinataris-redactie werd niet onderkend. De toetsingen in deze richting door Harenberg lossen nagenoeg alle 'anomalieën' door Ketner vastgesteld moeiteloos op: een formule die vloekt in de oorkondende schepenbank blijkt wonderwel te passen in het formule-arsenaal van de destinataris, de betrokken abdijs. De noodzakelijke aanwezigheid van een aanwijsbaar motief en van aanwijsbare belanghebbenden om van vervalsing te mogen spreken werd al even vrolijk over het hoofd gezien in de jaren dertig.

Ik erken te hebben genoten van Harenbergs ironie rond de ketterjacht. Ketners verdachtmaking (in doe. 1229.11.15) van de onhandige toevoeging in de marge van het origineel van de woorden *et mater* ter aanvulling van de reeds vermelde zorg voor het zieleheil van de vader, wordt afgedaan met de terechte bedenking dat geen enkele falsaris zo dwaas geweest zou zijn het document aldus 'verdacht' te maken, terwijl in het brein van de oorkondende ridder Bernard van Rees een dergelijk addendum over zijn moeder behoorlijk logisch en onverdacht is. Wanneer in tekst 1200.07.12 de scribent een diplomatisch 'versieringselement' in de lange oorkonde niet volhoudt tot het bittere eind is dit voor Ketner een reden tot verdenking. Alsof elke authentieke scribent steeds de perfectie moet bereiken, en een falsaris steeds een knoeier zou moeten zijn.

Een enkele keer slechts laat Harenberg zich er toe verleiden zijn nota over de echtheidskritiek te besluiten met de dubieuze uitspraak (document 1148.12.31): 'voorlopig houden wehet stuk voor echt bij gebrek aan overtuigend bewijs voor het tegendeel'. Die zin laat de verdenking van valsheid bestaan, en dat nadat de uitgever zich overtuigend heeft ingespannen om de bezwaren van Ketner stuk voor stuk van tafel te vegen, en te stellen dat er geen motief van vervalsing overblijft, evenmin als een identiteit vooreen falsaris. Ik weet het, er blijven enkele inhoudelijke eigenaardigheden, maar Harenberg heeft er een mooie repliek voor: waarschijnlijk is de insertie onvolledig gebeurd.

Deze vierde band van het Gelders oorkondenboek is volgens mij de gaafste en de meest overtuigende qua echtheidskritiek en door het in die functie hanteren van de zoals steeds in deze collectie rijkelijk geëtaleerde eruditie, gepuurd uit de zuiverste diplomatische traditie.

W. Prevenier

D. Nicholas, *Medieval Flanders* (London-New York: Longman, 1992, xiv + 463 blz., £14.99, ISBN 0 582 01679 (pbk)).

Sinds zijn eerste boek over de verhouding tussen stad en platteland in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen uit 1971, heeft de Amerikaanse historicus David Nicholas onverdroten verder gewerkt aan een niet onaanzienlijk oeuvre dat hoofdzakelijk diverse aspecten uit de sociaal-economische en politieke geschiedenis van Gent in de veertiende eeuw behandelde. Het verwondert dan ook niet dat hij zich geroepen voelde om een synthese over de Vlaamse geschiedenis in het Engels te schrijven, iets waaraan ongetwijfeld behoefte was. Hij verwijst ook erg nadrukkelijk naar zijn vorige onderzoek over Gent als bron van inspiratie, voor het overige

heeft hij zich gebaseerd op 'secundaire' literatuur, in de hoop daarbij de ideologische vooringenomenheid te hebben uitgeschakeld, die hij in vele recente Belgische publikaties meent ontdekt te hebben (xii). Wat daar precies mee bedoeld wordt, komt de lezer nauwelijks te weten (de sneer naar W. Blockmans die een marxistische interpretatie van een Gentse familieveto wordt aangewreven op pagina 201, noot 46, laat wel een en ander vermoeden). Uiteindelijk leert de inleiding enkel dat Nicholas de geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen wil beschrijven, waarbij deze qua uitgestrektheid erg wisselvallige grootheid gedefinieerd wordt als het gebied waarover de Vlaamse graven *qualitate qua* regeerden.

Het vereist ongetwijfeld moed om als eenling een synthese te schrijven over een breed onderwerp, waarover zowel bronnen als literatuur erg uitgebreid voorhanden zijn, en dat alle deelgebieden van de geschiedenis omvat. Ongetwijfeld dus ook enkele onderzoeksterreinen waarover men zelf geen origineel onderzoek heeft gedaan. Dit is hier ook het geval. Het valt bijvoorbeeld op hoe Nicholas zich bij het behandelen van culturele geschiedenis in de ruime zin van het woord op glad ijs begeeft. Maar het zou al te gemakkelijk zijn om de auteur links en rechts op onvolkomenheden en foutieve details te betrappen, die er ongetwijfeld zijn, temeer daar hijzelf het detail niet schuwt en zijn 'synthese' bij ogenblikken nogal breedvoerig is. Een detail toch, omdat het te opvallend is: bij de keuze van de cover— waarbij naar ik aanneem de auteur toch is geraadpleegd—is voor een Brugs stadsgezicht gekozen met daarin centraal twee houten gevels, die een zeker idee van '*medieval Flanders*' moeten concreet maken. Uiterekend deze twee gevels zijn het produkt van een neo-gotische bouwcampagne uit het einde van de negentiende-eeuw, begin twintigste eeuw.

Indien er kritische kanttekeningen bij deze op zich verdienstelijke poging tot synthese moeten worden gemaakt, lijken ze mij rond drie aandachtspunten te kunnen worden samengebracht.

Nicholas gaat soms erg ver in het extrapoleren vanuit bevindingen die hij zelf, in eerdere publikaties, vaak voorzichtiger als hypothese, heeft geponeerd. Dit is bijvoorbeeld het geval met zijn stelling dat het middeleeuwse Vlaanderen lange tijd een achterlijk, hoogst onderontwikkeld gebied was dat pas met de spectaculaire groei van de stedelijke exporteconomie in de loop van de twaalfde eeuw, gesteund op de massale import van levensmiddelen, min of meer letterlijk 'uit het moeras' is omhoog gekropen. De Vlaamse landbouw wordt in deze visie als een archaïsche bezigheid bij uitstek beschouwd, een opvatting waartegen Adriaan Verhulst recent in het *Liber amicorum Herman van der Wee* (Leuven, 1993) ten strijde trok. Deze veronderstelde achterlijkheid wordt dan ook, en dit illustreert de werkwijze waarbij ik vraagtekens wil plaatsen, zonder veel schroom tot het culturele vlak uitgebreid (89-90).

Dit brengt mij tot opmerking twee: Nicholas laat zich duidelijk heel sterk (te sterk) door enkele nauwelijks geëxpliciteerde opvattingen en attitudes leiden. Op zich is daar niets tegen, maar zelf in de inleiding het vermanend vingertje opsteken en in de eigen tekst naar hartelust een moraliserende toon aanslaan is op zijn zachtst gezegd tegenstrijdig. Zo blijft hij, op basis van het gewelddadige karakter van de Vlaamse geschiedenis, het weinig geciviliseerde karakter van de Vlaamse middeleeuwse samenleving beklemtonen. Vlaanderen krijgt warempel nog met betrekking tot de dertiende eeuw het predikaat *frontier society* (201) mee. Waarbij ik mij afvraag waar het geciviliseerde centrum van Noordwest-Europa dan wel te zoeken was, indien Vlaanderen op het hoogtepunt van zijn urbanisatie, de grens van het beschaafted deel was? Nicholas is misschien wat te myoop met Vlaanderen begaan, om een en ander te relativiseren in een bredere context. Ook enige misogynie lijkt hem niet vreemd te zijn. De regering van de beide gravinnen Johanna en Margareta van Constantinopel (1206-1274) krijgt de veelzeggende titel 'the catastrophe of medieval Flanders' mee (150). Vooral de laatstgenoemde krijgt er duchtig van langs (156-157). De officiële kerk zou de uitbouw van nonnenkloosters in Vlaanderen niet

gunstig gezind zijn geweest, omdat ze vreesde dat mannelijke geestelijken zouden worden *contaminated* (141, waarmee is niet duidelijk). Over de sexuele moraal in de laatmiddeleeuwse steden is Nicholas duidelijk: deze was, zelfs naar middeleeuwse normen, in Vlaanderen afschrikwekkend laag van gehalte: 'for this to be true of males is nothing new, but in Flanders is was also the case with women' (315). David Nicholas is duidelijk ook aan een welbepaalde *frontier* te situeren.

Tenslotte valt bij deze 'synthese' het sterkst op hoe de auteur zich weliswaar verdienstelijk heeft gemaakt in het bij elkaar brengen, vaak voor het eerst in het Engels, van een berg aan feitelijke gegevens, maar toch geen globale visie op de lange termijn-evolutie in de Vlaamse middeleeuwse geschiedenis ontwikkelt. De verstedelijking komt uiteraard doorlopend aan bod, maar wordt niet als het kerngegeven herkend, evenmin de daaraan gekoppelde ontwikkeling van een eigen stedelijke ideologie, met alles wat dit voor de verdere ontwikkeling van de samenleving in de Nederlanden heeft betekend. De vrede van Cadzand (1492) vormt het eindpunt van het verhaal. Dat in de daaropvolgende decennia in de strijd tegen Spanje en in de calvinistische republieken de bewust beleefde middeleeuwse realiteit opnieuw tot leven is gewekt, is Nicholas ontgaan. Evenals wat de staatsvorming onder de Bourgondiërs voor deze verstedelijkte samenleving in vergelijking met de schaarse vergelijkbare regio's in Europa echt heeft betekend.

Hoeft het eindoordeel over deze synthese dan negatief te zijn? Ik meen van niet: de inspanning blijft indrukwekkend, en de verdienste om veel materiaal voor het eerst aan een Engelstalig publiek ter beschikking te stellen is onmiskenbaar. Toch illustreren de tekortkomingen hoe vermetel het is om bij de huidige stand van kennis een allesomvattende synthese dooreen enkel auteur te laten schrijven. Belgische mediëvisten zijn in de opvatting van Nicholas misschien te verstrikt in hun ideologische vooringenomenheid, maar zou het echt een toeval zijn dat na Henri Pirenne niemand nog een eenmanssynthese heeft aangedurfd?

M. Boone

J. A. M. Y. Bos-Rops, *Graven op zoek naar geld. De inkomsten van de graven van Holland en Zeeland, 1389-1433* (Hollandse studiën XXIX; Hilversum: Verloren, S.I., Historische vereniging Holland, 1993, 426 blz., f70,-, ISBN 90 70403 31 5).

De basis voor dit proefschrift werd reeds, zo deelt de auteur heel openlijk mee, in het midden van de jaren zeventig gelegd. Dat het alsnog klaar is gekomen, moet derhalve vreugdevol stemmen. Het resultaat mag er ook zijn, al had een kortere aanmaakperiode vermoedelijk een nog coherenter geheel opgeleverd en mogelijk, al klinkt dit misschien wat paradoxaal, een minder op de feiten en meer op de problematiek afgestemd eindproduct. Met name in de literatuur ontbreekt wel wat vergelijkend recent onderzoek.

Wat mevrouw Bos-Rops wel biedt verdient veel aandacht. Ze kiest heel nadrukkelijk voor een beschrijvende-analytische aanpak eerder dan voor een kwantitatieve-interpretierende en komt dan ook, logischerwijze, bij een chronologisch strak opgebouwd betoog uit. Voor de periode gaande van 1389 (het aantreden van Albrecht van Beieren als graaf van Holland en het ogenblik waarop het beheer van dit gebied werd losgekoppeld van dat van Henegouwen) tot 1433 (de formele afstand door Jacoba van Beieren van de grafelijke waardigheid aan de hertog van Bourgondië), worden per regering de voornaamste politieke feiten en het verloop van de belangrijkste inkomsten aangeboden. Deze laatste worden telkenmale in twee grote groepen